

Tema:

Folkbildning och folkbildningsforskning

Att vara redaktör för ett temanummer av tidskriften *Utbildning & Demokrati* som ska behandla svensk folkbildning och folkbildningsforskning är en stor utmaning. Varken som fenomen eller som forskningsfält är folkbildningsområdet särskilt uppmärksammat i forskarsamfundet. Ändå utgör svensk folkbildning en omfattande och betydelsefull pedagogisk praktik. Lågt räknat deltar mer än en fjärdedel av den vuxna befolkningen i studiecirklar och folkhögskolekurser varje år (SOU1995:141). Än fler blir det om vi räknar in folkbibliotekens verksamhet och de kulturarrangemang som framförallt studieförbunden står för. Staten ger ett betydande ekonomiskt verksamhetsstöd, främst till studieförbund och folkhögskolor, i runda tal två och en halv miljard kronor om året (Fakta om folkbildning 2002).

Sämre beställt är det med stödet till forskning om folkbildning. Den begränsade forskning som finns måste ofta förhålla sig till ett uttalat krav på samhällsnytta. De få finansieringsmöjligheterna är ofta knutna till bestämda utvärderingsuppdrag. Även om vi inkluderar de fåtaliga forskningsprojekt som haft finansiering genom Vetenskapsrådet har statens stöd till forskning om folkbildning hittills varit starkt begränsat. Huvudsakligen har forskningen varit knuten till myndigheternas behov av att bedöma om de statsbidragsberättigade institutionerna uppfyllt de ambitiösa demokratimålen i folkbildningsförordningen.¹ Hit hör utbildningsdepartementets utvärderingar av svensk folkbildning som genomförs med fem till sex års mellanrum. I såväl den första från 1995 som den nu pågående ingår självständiga forskningsprojekt. Folkbildningsrådets utvärderingsuppdrag är i regel till omfattning och ansats mer begränsade men har emellanåt ändå inkluderat projekt av forskningskaraktär.

Under senare år har den unika storsatsningen som staten gjort på Informations- och kommunikationsteknik (IKT) och på distansstudier inneburit att det funnits medel för utvärdering och forskning om det som idag kallas "det flexibla lärandet" inom svensk folkbildning. Den som i framtiden vill forska om folkbildning i en kritisk och friare akademisk tradition gör emellertid klokt i att anknyta till vidare samhällsvetenskapliga eller humanistiska frågeställningar, både för att dessa kan bidra till att fördjupa förståelsen av folkbildning som fenomen och därför att det är lättare att då konkurrera om forskningsmedel hos Vetenskapsrådet. En from förhoppning är att de som har det politiska ansvaret för folkbildningsområdet, riksdag och regering, och de som fördelar rådets medel, ska inse att svensk folkbildningsforskning – likväl som forskningen om det formella utbildningsväsendet – behöver ett stadigare stöd om en fördjupad förståelse av svensk folkbildning ska uppnås.

Fram till 1970-talet kan vi, grovt sett, säga att forskning om folkbildning i huvudsak var historisk och idéhistorisk, och ofta hade karaktären av folkrörelseforskning. Under de senaste trettio åren har en breddning skett (Sundgren 1998a och 1998b). Forskning om folkbildning har i högre grad än tidigare blivit flerdisciplinär och mer nutidsinriktad.² Säväl filosofiska, historiska, politiska och pedagogiska perspektiv som en rad andra anläggs idag på fenomenet folkbildning. Tendensen har varit att folkbildningsforskare i högre grad orienterat sig till internationell vuxenpedagogisk forskning, kanske framförallt den som rör demokratins grunder i det civila samhället (Bron & Schemann 2001, SOU 1996:47)³.

Fenomenet folkbildning är emellertid både mångtydigt och svårt att finna utomnordiska motsvarigheter till, vilket också framgår av att terminologin på engelska inte är entydig. Begrepp som Popular Education, Popular Adult Education, Liberal Adult Education och rätt och slätt Adult Education har använts för att beteckna begreppet folkbildning på engelska, till exempel av Folkbildningsrådet. Ett avgörande skäl till svårigheterna med internationella jämförelser är att den svenska folkbildningens dominerande verksamhetsformer vuxit fram inte bara i samspel med folkrörelserna utan också med staten, det vill säga den har, sedan tidigt 1900-tal, en starkt korporativ karaktär (Lindgren 2001). Någon internationell motsvarighet till det finns knappast, vilket också ställt till bekymmer för "svensk folkbildning på export" (Wallin 2000).⁴

Varje försök till en entydig definition av begreppet folkbildning riskerar att leda till reduktionism. Vänder vi oss till några samtida folkbildningsforskare som försöker svara på frågan om vad folkbildning är ger de ett helt spektrum av skilda definitioner (Bergstedt & Larsson 1995). Från en strängt individualistisk och operationell där folkbildning helt enkelt får sin bestämning av att människor själva upplever att de är delaktiga i folkbildning, till

sådana som betonar det institutionella.⁵ Innebörden av begreppet folkbildning skiftar alltså från ett sammanhang och en tid till en annan även om själva ordet och institutionerna har en viss historisk kontinuitet. De olika innebörderna av folkbildningsbegreppet grundar sig emellertid alla på föreställningen om människans bildbarhet. Men också föreställningar om hennes "natur", om nödvändigheten av att civilisera och disciplinera henne eller att frigöra och självförverkliga henne.

Ett historiskt färgat svar på frågan om vad folkbildning är anknuter till de tidiga ambitionerna att bilda ett helt folk, ursprungligen en tankefigur lanserad av kyrkans män såsom Luther och Comenius. Deras folkbildningstanke var knuten till den religiösa missionen att föra folket närmare Gud.⁶ Ett par århundraden senare, i mitten på 1800-talet får vi i Sverige upptakten till den moderna, sekulariserade folkbildningen, i hög grad inspirerad av den engelska. På 1830-talet bildas "Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande" och startas dess skriftserie *Läsning för folket* (Sörbom 1972).⁷ Sederlärande berättelser blandas där med populariserad vetenskap och råd om hur livet kan levas på ett bättre sätt. I liberala arbetarcirklar, arbetarinstitutet och föreläsningföreningar är ambitionen att bilda arbetaren, låta honom få del av kulturarv och vetenskapliga resultat (Olsson 1998).⁸ Tanken att ersätta religiös tro och folkstro med tron på det vetenskapliga förnuftet och dess resultat var central, men också att det fanns en åtskillnad mellan det folkliga och akademiska, liksom mellan folket och staten. Folkbildning framstår här både som folkuppfostran och folkupplysning, som en disciplinering av kropp och själ och som en befrielse från övertro. Folkbildning kan förstås som en del av upplysningsprojektet, som en strävan att göra människan fri och självbestämmande, men också som ett led i att inordna henne i en nation, förse henne med medborgerliga dygder och kompetenser. Det är i dialektiken mellan individers strävan efter autonomi och frigörelse och statens behov av integration och disciplinering som svensk folkbildning uppstår. En dialektik som för övrigt är central i all modern pedagogik.

Det sena 1800-talet och första halvan av 1900-talet är i Sverige folkrörelsernas tid. I hög grad präglas svensk folkbildning av rörelsernas ambitioner att ge de egna medlemmarna tillgång till bildning och kunskap (Arvidson 1985). En stor del av arbetarrörelsens politiska elit och kulturpersonligheter får sin grundläggande bildning inom ramen för studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet. Inte att förglömma bildas också folket genom otaliga föreläsningar, ökad tillgång till folkbibliotek och genom det nya mediet, radion (Nordberg 1998).

Svensk folkbildning efter andra världskriget är om möjligt än mindre entydig. På folkhögskolorna samsas kurser för fackliga funktionärer, med den allmänna kursens elever och eleverna på de ofta kulturinriktade special-

kurserna. Inom studieförbunden växer antalet cirklar inom det estetiska området så att de utgör den största kategorin. En studiecirkel kan nu också vara förvillande lik annan verksamhet, formell utbildning eller föreningsaktivitet. Till det kommer de nya folkrörelserna, kvinnorörelsen, miljörörelsen och solidaritetsrörelser av olika slag som alla har ambitionen både att bilda sig själva och att upplysa folket.

Tack vare den hittillsvarande folkbildningsforskningen vet vi en hel del om folkbildningens historia och idéhistoria, åtminstone den som gäller de framstående folkbildare som varit aktörer på den offentliga scenen, folkrörelsemännen, politikerna, byråkraterna och författarna. En hel del vet vi också om det offentliga talet om folkbildning – det som återfinns i de statliga utredningarna och i organisationernas jubileumsskrifter och högtidstal. Däremot vet vi förhållandevis lite om den underliggande verkligheten. Vi vet inte mycket om de som var deltagare i folkbildningen, om besökarna på folkbiblioteken, åhörarna på föreläsningarna, deltagarna på folkhögskolekurserna och i studiecirkelarna. På vilket sätt grep folkbildningen in i deras liv?

Vi vet också en del om folkrörelsernas och folkbildningsinstitutionernas utveckling över tid men ganska lite om aktörerna: studieorganisations, cirkelledarna, folkhögskolelärarna och de lokala eldsjälarna utan vilken folkbildningen inte existerat. Inte heller vet vi idag särskilt mycket om vad som pågår inom folkhögskolans väggar, i studiecirkelns möteslokal eller i andra folkbildningspedagogiska rum. De fåtal studier vi har ger oss en paradoxal bild av en rätt konventionell pedagogik och didaktik men samtidigt av en informell och kravlöst inramad verksamhet med i huvudsak nöjda deltagare.

I en senmodern tolkning av vad en människa är framstår hon som socialt konstruerad, där finns inget givet jag, inga givna värden, ingen given identitet eller självklar mening. Vi kan bara bidra till *konstruktionen* av subjektet, samhället, demokratin och en meningsfull tillvaro. Frågor som då pochar på svar är: Vilka bidrag lämnar folkbildningen till den historiskt skiftande konstruktionen av individen, medborgaren och till modernitetens samhälle?

Det här temanumret speglar inte folkbildningsforskningens hela bredd. Inte heller kan bidragen sägas vara typiska för den forskning som hittills dominerat fältet. Forskning om folkbildning har, som vi konstaterat, ofta gällt de stora institutionernas verksamhet, studieförbundens och folkhögskolornas, framförallt kanske under den tid de hade starka band till aktiva folkrörelser. Flera av artiklarna kritiserar den fokuseringen och pekar ut andra angelägna områden som hittills varit svagt beforskade. Presentationen av en kritiskt orienterad folkbildningsforskning är motiverad, både därför att bidragen historiskt eller filosofiskt ansluter till tidskriftens tema – demokrati

och utbildning – och därför att de pekar framåt, mot en på en gång bredare, mer fördjupad och mindre institutionsanknuten folkbildningsforskning. Bidragen behandlar frågor om folkbildningens politiska innebörd, dess patriarkala arv och dess kulturella blindhet, men betonar också att den inte behöver vara institutionsbunden och att den kan ha en kritisk potential. De tre första artiklarna exemplifierar en kritisk folkbildningsforskning som berör frågorna om dess klasskaraktär, dess könsblindhet och dess etnocentrism. De två följande pekar på dess praktiska och filosofiska möjligheter.

Henrik Nordvall diskuterar i sin artikel "Folkbildning som mothegemonisk praktik?" möjligheten av en mobiliserande snarare än en disciplinerande folkbildning. Internationellt är det ett stort tema, såväl folkbildningspraktiskt som för forskningen om folkbildning. I Sverige, där folkbildningen institutionaliserats, professionaliserats och kommit att bli en del av ett korporativt samhälle är kopplingen mellan mobiliserande, "mothegemoniska" praktiker och folkbildningsinstitutionerna svag. Inte ens i folkbildningens historia är det mothegemoniska en självklarhet vilket Ambjörnsson (1988) visar i sin studie av folkbildningsarbetet i Holmsund – *Den skötsamme arbetaren*.

En annan inneboende motsättning och dialektik i begreppet folkbildning är den mellan det individuella och det kollektiva. Det tidiga självbildningsbegreppet, lanserat av Oscar Olsson och inspirerat av Ellen Key, förenar den enskildes bildningstörst med klassens intressen och strävan efter bättre levnadsvillkor. Nordvall använder det i denna självbildningsbegreppets mer ursprungliga innebörd, som en klassens kollektiva självbildning och inte, som så ofta i den nutida debatten, enbart som en fråga om den enskildes bildning. Nordvalls diskussion om folkbildning som tänkbar mothegemonisk praktik ligger nära en möjlig, men ännu inte genomförd, kritisk diskursanalys av svensk folkbildning. De frågor som då kunde ställas är till exempel: vilken är den dominerande diskurs som svensk folkbildning bidrar till att upprätthålla och ingår i, vilka är motdiskurserna? Kanske utvecklas de senare just i de studiecirkelar som alternativrörelser anordnar, inom kvinnorörelsen eller i invandrarföreningarnas bildningsverksamhet?

Kerstin Rydbeck har tidigare skrivit en litteratursociologisk avhandling om nykterhetsrörelsens studiecirkelar (Rydbeck 1995). Sedan dess har hon fördjupat sitt intresse för kvinnornas roll inom folkbildningsinstitutionerna och än mer för den osynliggjorda folkbildningsverksamheten bortom dem. I artikeln "Kön och makt i folkbildningen – Reflexioner kring kvinnornas positioner inom 1900-talets fria bildningsarbete" diskuterar hon hur de patriarkala traditionerna inom folkbildningen osynliggjort kvinnornas folkbildande praktiker. Hon synliggör faktorer "som kan sägas vara ett uttryck för den organiserade folkbildningens misslyckanden". En vidare definition

av folkbildningsbegreppet än den gängse och ett annat fokus för forskningen, skulle bland annat kunna bidra till att kvinnors folkbildningsarbete blev mer uppmärksammat.

Lisbeth Eriksson har i flera utvärderingsrapporter och nu senast i sin avhandling (Eriksson 2002) behandlat svensk folkbildnings förhållande till det mångkulturella. I hennes artikel "Folkhögskolan i en globaliserad värld" framstår den svenska folkhögskolans invandrarkurser som präglade av välvilja, men också som förhållandevis aningslösa. Det förefaller finnas liten beredskap att hantera de komplicerade frågor som det mångkulturella samhället inrymmer. Svensk folkbildning kan, menar Eriksson, varken bygga sin pedagogik på basen av negativ särbehandling eller på en integrationspolitik formad av majoritetskulturen. Den borde istället grunda sin verksamhet på en "erkännandets politik".

Både Rydbeck och Eriksson diskuterar i sina bidrag frågan om folkbildningens förhållande till olikhet och särart. Folkbildningsretoriken tenderar att betona folkbildningens förmåga att inom sig integrera olikheter, att erbjuda en mötesplats för hög som låg, för man som kvinna, för svensk som icke-svensk. Ändå är svensk folkbildning en av de få arenor inom utbildnings- och bildningsområdet där det är möjligt att med statens sanktion odla sin särart. Särartsodlingen och hävdandet av kollektivets egenintresse karakteriserade sannolikt också folkbildningens folkrörelseanknutna historia. Varför stöter då, som Rydbeck påpekar i sin artikel, kvinnors vilja att odla sin särart på motstånd? Och varför skapas det utbildningsreservat i form av kurser för invandrare på svensk folkhögskola snarare än det erbjuds möjligheter till särartsodling och uppbyggnad av egenmakt? Vi kan fråga oss om nya studieförbund och folkhögskolor, grundade i särartsintressen snarare än i integrativa strävanden, idag skulle få stöd av staten. Vi har redan kristna studieförbund, Samernas folkhögskola och Sverige-Finska folkhögskolan, men kommer de nu aktuella ansökningarna om att få starta ett muslimskt studieförbund och en muslimsk folkhögskola att tillstyrkas av Folkbildningsrådet?

Helena Blomberg och Bosse Jonsson ger i sin artikel "Öppen skola" en bild av en folkbildande praktik förlagd till en folkbildningsinstitution, nämligen folkbibliotekets lokaler. Verksamheten är emellertid mindre inramad och institutionaliserad än den som bedrivs inom studieförbund och folkhögskolor. En intressant men idag i huvudsak bortglömd distinktion mellan folklig och akademisk bildning är den som Carl Cederblad, liberal folkbildare och Verdandist under första halvan av 1900-talet, gör i sin definition av folkbildningsbegreppet:

På senare tider... har begreppet (folkbildning) kommit att omfatta *hela folkets bildningsliv* i alla dess skiftande former. Ett folks bildningsliv utspelar sig emellertid i kraftfältet mellan tvenne poler: *den akademiska bildningstypen och den folkliga*. Den akademiska avser att vara objektiv och universell, d v s grundad på modern vetenskap och det högre konstnärliga skapandet. Den folkliga härrör ur det alldagliga livet, ur dess erfarenheter och konventioner, ur arbetslivet, ur folklig konstnärlig och religiös ingivelse, ur den folkliga självstyrelsen o s v. Den är subjektiv, mer förankrad i det emotionella livet än i det intellektuella (Cederblad 1943 också citerad i Sundgren 2000).

Vi kan i anslutning till Blombergs och Jonssons artikel fråga oss om Öppen skola, med sin tillgänglighet, relativa frihetlighet och förmåga till individuell anpassning genom tillgången till personlig handledning, har kunnat erbjuda en bättre grund för att utveckla folklig kunskap än de mer skolliknande och akademiskt präglade kurser som annars ofta erbjuder arbetslösa och korttidsutbildade. Kanske kan såväl den institutionaliserade folkbildningen som det traditionella utbildningssystemet lära något av de erfarenheter som artikeln beskriver?

Kjell Gustavsson har varit verksam som lektor i folkbildningskunskap och i sin avhandling kritiskt analyserat idrottsrörelsens folkbildningsarbete (Gustavsson 1994). I den avslutande artikeln – ”Några bildningsfilosofiska perspektiv i synen på folkbildning” – söker han i bildningsfilosofiska termer sammanfatta fenomenet folkbildning och antyder möjligheten av en folkbildningsforskning i en rekonstruktivistisk tradition där frågan om den kritiska bildningen är central. Han ansluter här till den pedagogiskt-didaktiska tradition som utvecklats vid Örebro universitet under Tomas Englund's ledning. Forskning om folkbildning skulle, mot den bakgrunden, också kunna ge svar på fler grundläggande frågor. Frågor om det som ofta framhålls som svensk folkbildnings adelsmärken: friheten, frivilligheten, möten mellan jämlikar och öppna samtal. Och – om detta verkligen kännetecknar verksamheten – vilket bidrag lämnar dessa till en deliberativ och deltagande demokrati?

Är då begreppet folkbildning alls gångbart idag, tillhör det inte historien? Det hävdar Liedman (2001 s 358): ”Skillnaden mellan bildning och folkbildning, en gång så väsentlig (är) idag överspelad.” Bör vi alltså i framtiden uteslutande använda begreppet bildning, utan den besvärande förstaveln 'folk' och forska uteslutande om bildning och bildningsprocesser? Nej, det skulle, menar jag, innebära en olycklig förskjutning av forskningsintresset, bort från kollektivet och det gemensamma mot det individuella och organisatoriska. En förskjutning liknande den som skett inom den pedagogiska disciplinen. Tidigare har fokus där legat på påverkansprocesserna, främst

på uppfostran och utbildning. Idag är forskningsintresset huvudsakligen inriktat på lärande, lärprocesser och lärmiljöer. De samhälleliga aspekterna riskerar därmed att tappas bort, som till exempel skillnaderna mellan den mer folkligt vardaglig och erfarenhetsbaserad kunskapen och den akademiska. Över huvud taget riskerar vi att missa de historiska villkorens och den samhälleliga maktfördelningens betydelse. Det vore, menar jag därför, olyckligt om vi med ett gordiskt hugg skulle lösa svårigheterna att hantera folkbildningsbegreppet och de bakomliggande fenomenen genom att skilja "folk" från "bildning". Folkbildningsbegreppet förutsätter ett aktörskap. Det kan stamma från staten, folkrörelsen eller en friare association av människor. Staten har alltså ett behov att bilda sina medborgare. Folkrörelserna – de nya och de gamla – kommer även i framtiden att vilja stärka sin egenmakt och påverka sin samtid. De mer eller mindre tillfälliga aktionsgruppernas intresse för att vilja upplysa sin omvärld kommer inte att försvinna. Därför är folkbildning, varken som begrepp eller företeelse, anti-överrad utan i hög grad ett verksamt inslag i såväl det offentliga som det civila samhället.

Gunnar Sundgren

Noter

1. Till stöd för svensk folkbildningsforskning inrättades emellertid "Nationellt program för folkbildningsforskning", Mimer, på 1990-talet. Till det är knutet en lektorstjänst och en doktorandtjänst och uppgiften är att stimulera flervetenskaplig folkbildningsforskning. Programmet sköts från Linköpings universitet och har idag närmast karaktären av ett forskarnätverk.
2. En bidragande orsak har säkert varit den renässans av bildningsdebatten som inleddes på 1980-talet. En debatt som för övrigt i märkligt liten grad hämtat inspiration och underlag i svensk folkbildningshistoria och folkbildningsforskning.
3. Den utredning som här refereras till författades av Eva Andersson, Ann-Marie Laginder, Staffan Larsson & Gunnar Sundgren.
4. Av Wallins analys framgår det tydligt att försöken att etablera fackliga studiecirklar i Chile sågs med misstänksamhet av den chilenska motparten just på grund av den svenska folkbildningens nära knytning till stat och myndighet.
5. Det vill säga att folkbildning främst förstås som den statsunderstödda verksamheten i studieförbund och folkhögskolor, folkrörelsernas studiearbete eller som fri humanistisk bildning – den enskildes resa mot det okända.
6. Själva metaforen "bildning" stammar från föreställningen att människan skall formas till Guds avbild.
7. P A Wallmark gav ut Frans Anton Ewerlöfs översättning av engelsmannens Brougham's *Practical Observations upon the Education of the People*, med tillägg utgiven under den svenska titeln *Om folkbildning* (1832). Året därpå bildades också Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande och 1834 började tidskriften *Läsning för folket* att utkomma.
8. Läkaren Anton Nyström, en ivrig förespråkare för den vetenskapliga positivismen, startade liberala arbetarcirklar 1845 och Stockholms Arbetareinstitut 1880.

Referenser

- Ambjörnsson, Ronny (1988): *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle*. Stockholm: Carlsson.
- Arvidson, Lars (1985): *Folkbildning i rörelse: Pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet – en jämförelse*. Malmö: Liber.
- Bergstedt, Bosse & Larsson, Staffan, red (1995): *Om folkbildningens innebörder: nio försök att fånga en företeelse*. Linköping: Mimer, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Bron, Agnieszka & Schemmann, Michael, red (2001): *Civil Society, Citizenship and Learning*. Vol 2. Bochum Studies in International Adult Education. MÜNTE: LIT Verlag.
- Brougham, Henry (1832): *Om folkbildning: med anteckningar om de i England befintliga Handtverks-instituterna och Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande: samlade under en resa i nämnde land, åren 1830-31 af F. A. Ewerlöf*. Stockholm.
- Cederblad, Carl (1943): "Folkbildning". I *Psykologisk-pedagogisk uppslagsbok*, s 502. Stockholm: Natur och kultur.
- Eriksson, Lisbeth (2002): "Jag kommer aldrig att tillhöra det här samhället." *Om invandrare – integration – folkhögskola*. Linköping: Linköpings Studies in Education and Psychology, 84.
- Fakta om folkbildning* (2002): Utgiven av Folkbildningsrådet. <http://www.folkbildning.se/>.
- Gustavsson, Kjell (1994): *Vad är idrottandets mening?: En kunskapssociologisk granskning av idrottens utveckling och läromedel samt en organisationsdidaktisk kompetensanalys*. Uppsala: Acta universitatis Upsaliensis. Uppsala studies in education, 55.
- Liedman, Sven-Eric (2001): *Ett oändligt äventyr: Om människans kunskaper*. Stockholm: Bonnier.
- Lindgren, Lena (2001): *Varken privat eller offentligt: Folkbildningsrådet "i myndighets ställe"*. Göteborgs universitet: Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS).
- Nordberg, Karin (1998): *Folkhemmets röst. Radion som folkbildare 1925-1950*. Umeå universitet: Institutionen för idéhistoria. Eslöv: Symposium.
- Olsson, Björn (1998): *Att torgföra vetenskap. Det vetenskapliga föredragets och populärföreläsningens teori, praktik och kultur*. Svensk sakprosa, 24. Lunds universitet: Institutionen för Nordiska språk.

- Rydbeck, Kerstin (1995): *Nykter läsning: Den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1896-1925*. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen.
- SOU 1996:47. *Cirkelsamhället. Studiecirkelars betydelse för individ och lokalsamhälle*. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen: Stockholm: Fritzes.
- SOU 1995:141. *Folkbildning och vuxenstudier. Rekrytering, omfattning, erfarenheter*. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen: Stockholm: Fritzes.
- Sundgren, Gunnar (1998a): *Folkbildningsforskning: en kunskapsöversikt. Del 1. Om forskningsfältet historiska bakgrund, nuläge och framtid*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Sundgren, Gunnar (1998b): *Folkbildningsforskning: en kunskapsöversikt. Del 2. Kommenterad bibliografi*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Sundgren, Gunnar (2000): *Demokrati och bildning. Essäer om svensk folkbildnings innebörder och särart*. Borgholm: Bildningsförlaget.
- Sörbom, Per (1972): *Läsning för folket; Studier i tidig svensk folkbildningshistoria*. Stockholm: Norstedts.
- Wallin, Kerstin (2000): *Folkbildning på export? Sammanhang, förutsättningar, möjligheter*. Stockholm: Doktorsavhandlingar från Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, 95.